

Silvena Stavreva-Dorostolska
(Bulgaria, Medical University – Varna)

Cognitive Transformations and Cultural Interference in Teaching Bulgarian as a Foreign Language

Abstract: In a survey conducted in 2021 with 240 foreign students of medicine and dental medicine at the Medical University of Varna, we found out that nearly 60% of the respondents preferred to listen to their Bulgarian language teacher in real time: they did not feel the need for visual contact. While students were free to give more than one answer to this question, the result is still indicative of the profound change in the nature of communicative activities when they take place in an electronic classroom. Face-to-face communication is giving way to listening, chatting (writing) and watching seminar videos: activities that are a daily routine for the digital generation.

The results of the mentioned study as well as the results of the statistical study carried out in May 2023 on the success rate in testing Bulgarian as a foreign language for A1 – A2 levels, gave rise to questions about the dimensions of cognitive transformations in the new generations of students, the degree of cultural interference in the meeting of digital and literary cultural practices and the profound changes in the mechanisms of teaching Bulgarian as a foreign language for adults. The conclusions drawn in this paper may also be useful for the optimisation of the methodological and pedagogical practice in the linguistic socialisation of refugees.

Keywords: Bulgarian as a foreign language; cognitive transformations; cultural interference; teaching; communicative activities

Силвена Ставрева-Доростолска
(България, Медицински университет – Варна)

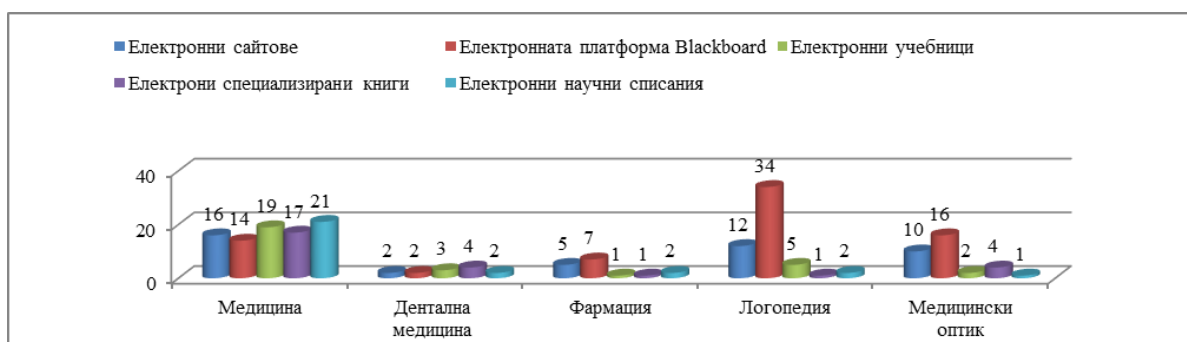
Когнитивни трансформации и културна интерференция в обучението по български език като чужд

Проблемът за смяната на поколенията, поставен в контекста на непрекъснатия технологичен напредък, изисква ритмични оперативни проучвания, така че да се актуализира периодично не само цялостната картина, но и да се проследяват и анализират процесите, които водят до нейното оформяне. Динамиката на тези процеси се откроява особено силно в рамките на различни образователни институции – училища и университети, като се осъществява по посока на четири основни типа трансформации в педагогическото взаимодействие: когнитивни, комуникационни, методически и дидактически. В настоящето изложение авторката се фокусира върху когнитивните трансформации в контекста на тенденцията за все по-широко дигитализиране на образованието и върху културните интерференции, които произтичат от дигитализацията. В основата на направените наблюдения, анализи и изводи стои както дългогодишната практика на авторката като преподавател по български език като чужд и за медицински цели, така и изследователските ѝ интереси в областта на психолингвистиката. Актуалността на поставената в настоящата работа проблематика се определя и от конституирането в последните десет години на различни електронни платформи за обучение в българските университети. Липсата на цялостни и задълбочени научни изследвания на български език по въпроса за

академичното четене в дигиталния свят затруднява методическата и преподавателската дейност в университетите и коледжите в България.

Въпросът за измеренията на когнитивните трансформации у съвременните поколения студенти произхожда от необходимостта за изграждане на нова лингвистична и дигитална компетентност, която включва умения за търсене и трансформиране на информация, за критичен поглед върху нея, за ефективна ориентация в електронните платформи. От равнището на тази компетентност зависи и степента на културната интерференция при срещата на дигиталните с книжовните културни практики. Оpozнаването на дълбинните промени, настъпили в механизмите, по които се осъществява академичното обучение и в частност обучението по български език като чужд в академична среда, ще позволи да се направи сравнително сигурна прогноза за развитието на академичния живот в краткосрочен и средносрочен план.

Според резултатите от анкета с 85 студенти от Медицинския университет – Варна в специалности от област на висшето образование G7. „Здравеопазване и спорт“, която авторката проведе в края на 2019 г., за да изследва читателските практики на студенти от различни специалности в академична среда, необходимостта от бърз самостоятелен достъп до академичното знание стои в основата на все по-засилващата се тенденция към отказ от хартиени учебни материали.

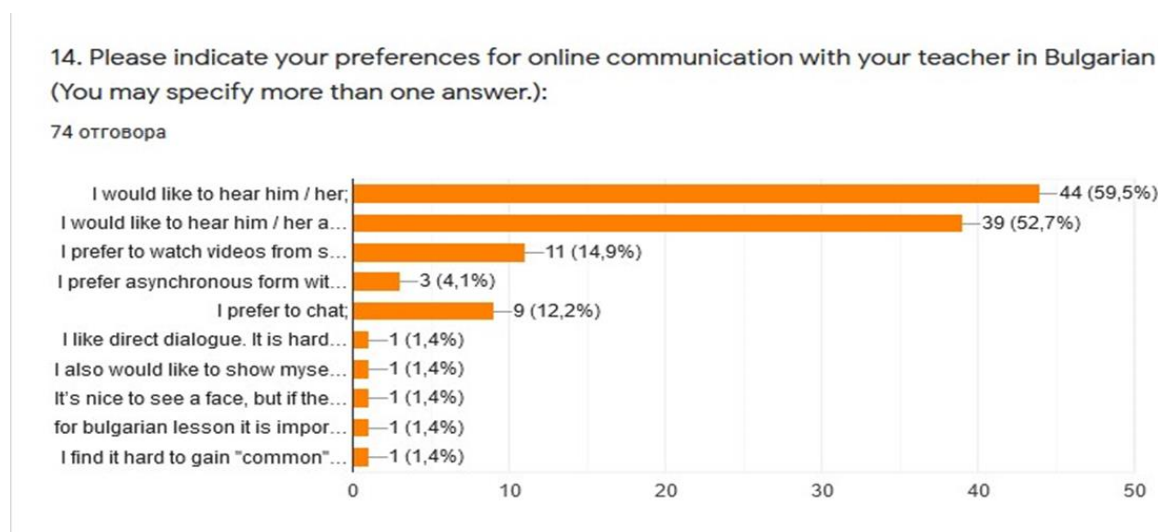

Фиг. 1. Кои са Вашите предпочитани източници на научна информация?
(Може да посочите повече от един отговор)

Четенето с разбиране в дигиталния свят се основава върху скоростта – наличието на бърз достъп до огромни масиви с информация предполага прилагане на комуникативни стратегии на разбирането и бързото четене, например *skimming*, *scanning* и др. Това специфично образователно явление трябва да ни насочи към основополагащата познавателна промяна у днешните студенти, а именно т. нар. мултитаскинг. Новите поколения са в състояние да приемат информационни потоци от няколко цифрови устройства и платформи едновременно. Този подход обаче ограничава продължителността на времето, в което човешкото внимание може да бъде фокусирано. В заключителния доклад от м. октомври 2023 г. за проекта „Вдъхновени от опита: по-дълго заедно – към успех“ на Българската стопанска камара, финансиран от Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, се прави изводът, че познавателният процес у дигиталното поколение се характеризира с:

...къс интервал на концентрация (около 8 секунди на единица информация), липса на търпение за възприемане на подробности, бързо отегчаване и загуба на интерес, трудно завършване на започнатото.

Резултатите от второто наше собствено проучване, проведено през 2021 г. с близо 240 чуждестранни студенти по медицина и дентална медицина в Медицинския университет – Варна, обучавани по български език като чужд от разстояние и в електронна среда, показват, че 60% от респондентите предпочитат само да слушат преподавателя, не изпитват необходимост да го виждат; 20% предпочитат асинхронното учене, ако имат постоянен достъп до видеото от семинарите, за да могат сами да управляват времето си; 12% предпочитат да използват чата за комуникация по време на занятията по български език като чужд. Комуникацията очи в очи отстъпва мястото си на слушането, на чата (писането) и на гледането на видео от семинарите: активности, които в действителност представляват всекидневие за дигиталното поколение (поколението Z).¹

Фиг. 2. Отговори на въпроса за предпочитания от респондентите начин на комуникация в електронна среда с преподавателя им по български език като чужд

Оказва се, че у поколението Z се формира трайна тенденция за изучаване на чужди езици чрез използване на технологичния напредък и чрез прилагане на иновативни методи. В предложенията, дадени от анкетираните студенти, оптимизирането на обучението по български език като чужд най-често се свързва с наличие на мобилно приложение и на възможност за учене със собствено темпо:

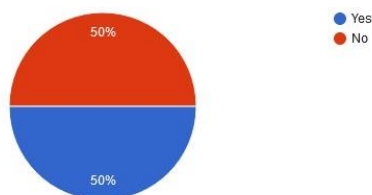
I think it would be great to have an App to practice with independently on top of the regular lessons.

I personally study a language best, when repeating certain words and grammar on a daily basis (even if it is just for 5 to 10 minutes).

Дигиталното поколение предпочита лесно достъпни ресурси като видео уроци, интерактивни тестове и онлайн курсове. Според проведеното през 2021 г. изследване 50% от респондентите вече са участвали в подобен тип обучение, а 45% от тях го определят като ефективно (фиг. 3 и фиг. 4):

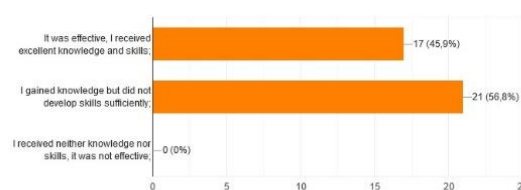
¹ За първи път този терминологичен израз е използван от Уилям Строс и Нийл Хоу в “The History of America’s Future” (1991). Тяхно е авторството и на понятието „Поколението Z”, което също назовава днешните хора между 18 и 26-годишна възраст.

1. Have you participated in such training in the past?

Фиг. 3. Отговори на въпроса за участие в онлайн обучение

2. If you have participated, please indicate what is true of the training. (You may specify more than one answer.):

Фиг. 4. Отговори на въпроса за удовлетвореността от преминалото онлайн обучение

Многократно удълженото време, през което децата и младежите от новите поколения са в контакт с визуално съдържание: видеоклипове, инфографики и интерактивни медии, води до подобрене на техните визуално-пространствени умения и на уменията за тълкуване и разбиране на визуална информация. Те обработват и запазват информацията по-добре, когато е представена във визуално ангажиращи формати. Ако обаче визуалната стимулация започне в твърде ранна възраст и е твърде силна, тя би довела до негативни последици за речевото и комуникативното развитие на човешкия индивид. В последните години бяха публикувани множество изследвания в български и международни издания, които недвусмислено сочат увеличаващия се брой на деца и младежи със специфични езикови нарушения и с обучителни затруднения (срв. Иванова, Христанова, Павлова, Жеков/Ivanova, Hristanova, Pavlova, Zhekov 2023).

Кратък експеримент, който авторката проведе с 48 студенти по медицина в англоезичната програма на Медицинския университет – Варна, потвърди на емпирично равнище направените изводи. В учебника „Аз уча в България“ (видео курс по общ български език за ниво А1 – А2), издание на МУ Варна от 2021 г., едно от предложените видео упражнения за ниво А1 се нарича „Рецепта за таратор“. Докато гледат видеото, студентите трябва да отговорят на десет въпроса по съдържанието му. Седмица по-късно същото упражнение, но вече само с текста, беше предложено на същите студенти като текст за четене с разбиране. Резултатите се виждат в таблица 1:

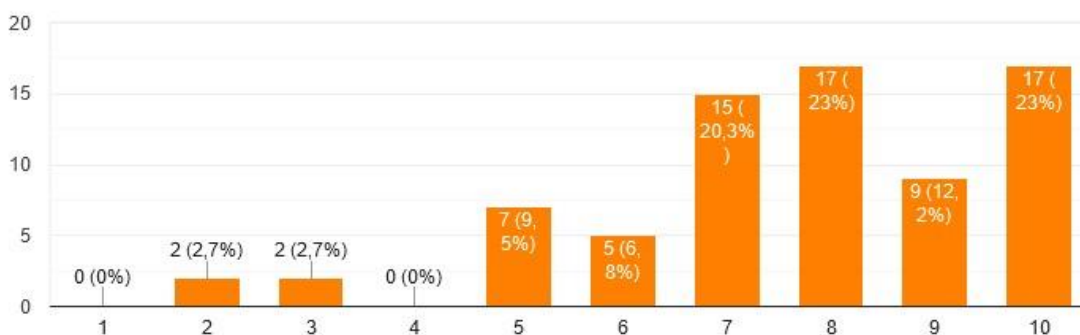
Фиг. 4. Резултати от експеримент „Рецепта за таратор“

Брой студенти	Верни отговори (10/10)	При гледане	При четене
	от 0 до 2	0	18
	от 3 до 6	27	21
	от 8 до 10	21	9
Общо: 48			

Изграждането на менталния лексикон в процеса на обучението по български език като чужд зависи до голяма степен от тази характерна черта на познавателния процес и налага все по-широкото използване на визуализиращи материали в предпочитани платформи като You Tube, TikTok, Instagram. По същество поколението Z изгражда комбинация от технологии, социална свързаност и иновативни инструменти, за да направи изучаването на чуждия език интерактивно, достъпно и по-забавно.

Визуално-кинетичният начин на учене на дигиталното поколение определя и прагматичността на нагласите спрямо целите на обучението. Затова представителите на поколението Z реагират положително на адаптивни технологии за обучение, които персонализират учебния опит въз основа на индивидуалните силни и слаби страни и на темпа на учене. На фиг. 5 се виждат отговорите, които респондентите дават на въпроса за удовлетвореността си от упражненията за слушане с разбиране в електронна среда. Студентите оценяват високо това, че всеки един от тях има възможност да работи самостоятелно, преподавателят не направлява и не контролира процеса, така че е-класната стая се превръща в място за отворено учене (Open learning).

11. On a scale of 1 to 10 (1 - I am not satisfied at all; 10 - I am completely satisfied), please determine your satisfaction with working online in an electronic environment with listening comprehension materials:

Фиг. 5. Отговори на въпроса за удовлетвореността на студентите от упражненията за слушане с разбиране в електронна среда

Предпочитанието към цифрови формати обаче може да доведе до липса на търпение и усърдие, необходими за задълбочено четене и разбиране на езика. Затова преподавателите по български език като чужд за изправени пред необходимостта да използват ефективни стратегии за ангажиране на обучаемите от дигиталното поколение в смислени езикови дейности. Налага се принципно нов дидактически модел, който да предоставя реални възможности за използването на различни видове бързо и лесно достъпни ресурси в помощ на обучението по български език като чужд. Учебното съдържание трябва да бъде прагматично организирано в отделните си етапи с помощта на аудио и видео файлове, текст, уеб линкове, проучвания, изображения, графики, които пресъздават действителни житейски ситуации, за да може като резултат да бъде пряко приложимо в реалността.

По време на третия етап от проучването на когнитивните трансформации у дигиталното поколение в сравнение с предходните поколения си поставихме задачата да съпоставим успеваемостта при полагането на финалния тест по български език като чужд за ниво А1 – А2 през 2019 г. и през 2023 г. Спряхме се на тези две години по две основни причини. Академичната 2018/2019 г. беше първата, през която изцяло работихме с видео курса „Аз уча в България“ след апробацията му; беше и последната, преди заради пандемията от COVID – 19 обучението по български език като чужд в МУ – Варна да премине

изцяло в електронна среда за следващите две години; академичната 2022/2023 г. беше първата след пандемията, през която обучението и тестът се проведе присъствено.

Фиг. 6. Сравнение между средния успех от финалния тест за ниво А2

На фиг.6 се откроява значителната разлика между средния успех на студентите, положили финалния тест за ниво А2 през м. май 2019 г. и през м. май 2023 г. Обучаемите и през двете изследвани години бяха поставени при еднакви условия:

1. Тестът е интерактивен, компютърно базиран и се провежда присъствено.
2. Съдържа по две задачи (обективна и полуобективна) за четене с разбиране и слушане с разбиране, всяка с по 10 дистрактора.
3. Дължината на текстовете е приблизително еднаква (за четене с разбиране – до 400 думи общо за двата текста, като в този брой се включват и думите, използвани за описание на въвеждащата комуникативна ситуация; за слушане с разбиране – до 400 думи общо за двата текста, като в този брой не се включват думите, използвани за описание на въвеждащата комуникативна ситуация).
4. За всеки дистрактор в задачите от типа *множествен избор*, *допълване на изречение* и *попълване на празно място* е наличен само един верен отговор.
5. Времето за изпълнението на задачите е 45 минути.
6. На всеки студент се предоставят слушалки от един и същ технически тип.

В допълнение трябва да посочим, че резултатите от устния изпит са по-високи от резултатите на теста и през двете анализирани години, като между средния успех няма голяма разлика: мн. добър 4.63 през 2019 г. и мн. добър 4.58 през 2023 г.

Според нас причините за спада на резултатите от финалния тест са комплексни, но водеща е краткият период на фокусиране на вниманието, характерен за дигиталното поколение. Израствайки в дигиталната ера, представителите на това поколение са изградили навици за бързо възприемане на малки порции информация. Условията, които им предлагат кратките, фокусирани сегменти на обучение (т.нар. микрообучение с използването на инфографики напр.), са по-привлекателни за тях. Преминаването на обучението по български език като чужд в изцяло онлайн среда за две пълни академични години

утвърди като познавателен стандарт посочените вече тук когнитивни трансформации. Ето един пример за текст за четене с разбиране за ниво А2:

Студентското ежедневие е много динамично, но винаги има време за почивка. Прочетете текста и попълнете празните места, като изберете от падащото меню. Не всички отговори са възможни.

Летисия, Роберт и Джем са 0. студенти по медицина. Те учат в първи курс в Медицинския университет – Варна и 1. заедно в апартамент под наем. Имат още една съквартирантка – Карин от Норвегия, но тя следва дентална медицина. През цялата седмица са много 2. с лекции и семинари. Обикновено Летисия се събужда най-рано. Тя отива в кухнята и прави 3. за всички. След това влиза в банята, мие се и се сресва. Джем 4. кроасани за закуска. Карин, Летисия и Джем закусват и пият кафе. Роберт се събужда късно и 5. се къпе и се облича. Той няма време за бърснене, защото закъснява за лекции. Всички 6. обувките си и излизат от жилището. Навън вали дъжд. Карин се връща в апартамента, защото 7. вземе чадърите. Студентите вървят по улицата и говорят. Роберт, Джем и Летисия имат 8. лекция по анатомия. Занятията на Карин започват със семинар по латински език. Летисия пита приятелите си 9. искат да обядват заедно. Всички имат почивка от 12:30 до 13:30 часа. Ще се срещнат в 10. на Ректората и ще обядват в „Нида“.

В компютърния вариант на теста за всяко празно място е налична стрелка, върху която трябва да се кликне, за да се появи падащото меню с всички възможности за избор. Граматическият и лексикалният състав е съобразен с обхвата за ниво А2 според Общата европейска езикова рамка, като са следвани тестовите спецификации на ECL. Пропуснатите думи са от различни граматически категории – глаголи в сегашно, бъдеще или минало свършено време, съществителни имена, прилагателни имена, неизменяеми части на речта. Изреченията са прости и сложни съчинени. За да се справят успешно със задачата, обучаемите трябва да могат да видят вътрешните граматически и смислови връзки в текста, т.е. да се фокусират върху съдържанието. Когнитивните процеси при четене на цифрови и печатни материали обаче се различават. Разбирането и задържането на вниманието при дигиталното четене се влияе от фактори като отблясъци на екрана, превъртане на текста и тенденцията непрекъснато да се преглежда цифрово съдържание, което се появява като връзка или предложение на екрана. По този повод в последните години се заговори за психолингвистичния феномен когнитивно нетърпение. Дигиталното поколение потребява писмено съдържание и това обяснява защо плъзгането по повърхността на текста като читателски навик е валидно и в изпитна ситуация.

Културната интерференция между цифровите практики и практиките за четене на книги пряко влияе върху резултатите от изучаването на българския език като чужд. Широкият достъп на поколението Z до цифрови платформи и социални медии води до възприемането на неформални стилове на комуникация, характеризиращи се със съкращения, акроними и емотикони, до затрудненото усвояване на лексиката, граматиката и синтаксиса и до по-ниски резултати по четене с разбиране и слушане с разбиране. От тази гледна точка предизвикателството, което стои пред преподавателите по български език като чужд, се изразява в необходимостта от разработване на ефективни стратегии за обучение, отговарящи на когнитивните характеристики на поколението Z. Дигиталните платформи насърчават нови форми на разказване на истории и литература. Уеб романи, интерактивната фантастика, аудиокнигите и онлайн публикуването се очертават като

значими тенденции в съвременния свят. Подобни иновативни формати биха могли да се включат в процеса на дидактическото и методическото оптимизиране на учебните материали по български език като чужд, за да се отговори на потребностите на дигиталното поколение. Сблъсъкът между четенето на книги и дигиталното четене отразява по-широката промяна в начина, по който се консумира информацията днес, и представя пътищата за адаптация на културата към технологичния напредък. Затова осъвременяването и оптимизирането на учебниците и учебните помагала по български език като чужд трябва да се осъществява на следните равнища:

1. Визуализации
2. Намаляване на обема на текстовете
3. Мобилност
4. Дигитализация.

Фиг. 7. Как преценявате, че може да се доверите на даден учебен ресурс в Интернет?
(Може да посочите повече от един отговор)

Обучението по български език като чужд в дигиталния свят е вид комуникативен акт, чиято цел е трансформирането на информацията, т.е. преобразуването ѝ в знание. Както се вижда от отговорите на анкетиранияте (фиг. 7), този етап от процеса на обучение интегрира уменията за анализ, синтез и прогностика. Ако го операционализираме, то в него може да се разграничат 4 стъпки:

- предварително проучване (ориентация);
- изграждане на представа (планиране, смислово кодиране); реализация;
- контрол (съпоставка между нагласите и очакванията, от една страна, и резултата, от друга).

Придобитата информация не просто се проверява, процесът на верификация трябва да протича успоредно с процеса на разбиране, т.е. за придобиването на лингвистична и комуникативна компетентност е необходима и висока степен на информационна и медийна грамотност. Преобладаващият стил на учене при дигиталното поколение е чрез преживяване. От това следва, че ефективното обучение би трябвало да включва повече възможности за прилагане на знанията и уменията, повече дейности, свързани с преживяване и самостоятелно достигане до изводи, повече визуално стимулиране и по-малко теория и пасивно наблюдение.

ЛИТЕРАТУРА

- Алексова 2020: *Алексова, Кр.* Факторът „образование“ като детерминатор на нагласите към писмения книжовен език. – В: Проблеми на социолингвистиката. Т. 14. Градска култура и езиково многообразие. София: Международно социолингвистическо дружество (Aleksova 2020: *Aleksova, Kr.* Faktorat obrazovanie kato determinator na naglasite kam pismeniya knizhoven ezik. – In: Problemi na sotsiolingvistikata. T.14. Gradska kultura i ezikovo raznoobrazie. Sofia: Mezhdunarodno sociolingvisticheskoto druzhestvo).
- Георгиева 2016: *Георгиева, М.* Корпусни изследвания на комуникативни стратегии в межкултурното общуване – възможности и проблеми. – В: Актуални проблеми на съвременната лингвистика. София: БАН (Georgieva 2016: *Georgieva, M.* Corpusni izsledvaniya na komunikativni strategii v mezhdukulturnoto obshtuvane – vazmozhnosti i problemi. – In: Aktualni problemi na savremennata lingvistika. Sofia: BAN).
- Иванова, Христанова, Павлова, Жеков 2023: *Иванова, К., П. Христанова, Ст. Павлова, Ж. Жеков:* Особености на комуникативните умения на деца със специфични езикови нарушения. В: Език, наука, комуникация и спорт – 60 години академично образование. Варна: Медицински университет, 97–106 (Ivanova, Hristanova, Pavlova, Zhekov 2023: *Ivanova, K., P. Hristanova, St. Pavlova, Zh. Zhekov.* Osobenosti na komunikativnite umeniya na detsa sas spetsifichni ezikovi narusheniya. In: Ezik, nauka, komunikatsia i sport – 60 godini akademichno obrazovanie. Varna: Meditsinski universitet, 97–106).
- Мерджанов 2016: *Мерджанов, Ив.* Новата роля на преподавателя в електронното обучение. – В: Първа варненска конференция за електронно обучение и управление на знанието. Сборник с доклади на участниците в конференцията. Варна: Медицински университет (Merdzhanov 2016: *Merdzhanov, Iv.* Novata rolya na prepodavatelya v elektronното obuchenie. – In: Parva varnenska konferentsia za elektronno obuchenie i upravlenie na znaniето. Sbornik s dokladi na uchastnitsite v konferentsiyata. Varna: Maditsinski universitet).
- Ставрева–Доростолска 2020: *Ставрева–Доростолска, С.* Академичното четене в дигиталния свят. – В: IX международна научна конференция „Наука и образование в дигиталната ера“. Сборник с доклади. Варна: Медицински университет (Stavreva–Dorostolska 2020: *Stavreva–Dorostolska, S.* Akademichnoto chetene v digitalniya svyat. – In: IX mezhdunarodna konferentsia “Nauka i obrazovanie v digitalnata era”. Sbornik s dokladi. Varna: Meditsinski universitet).
- Ставрева–Доростолска, Иванова 2021: *Ставрева–Доростолска, С., Д. Иванова.* Електронната класна стая в Blackboard: дигитални трансформации в обучението по български език като чужд. – В: Една година образование в дигитална среда –

споделяне на добрите практики в чуждоезиковото обучение и спорта. Сборник с доклади. Варна: Медицински университет (Stavreva–Dorostolska, Ivanova 2021: *Stavreva–Dorostolska, S., D. Ivanova. Elektronnata klasna staya v Blackboard: digitalni transformatsii v obuchenieto po balgarski ezik kato chuzhd.* – In: *Edna godina obrazovanie v digitalna sreda – spodelyane na dobrite praktiki v chuzhdoezikovoto obuchenie i sporta. Sbornik s dokladi.* Varna: Meditsinski universitet).